

DAVLAT VA DIN MUNOSABATLARI

Kamola Yusupova

O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi talabasi

ANNOTATSIYA

Din dunyo, inson, mavjudotlarning kelib chiqishi, insonning yashashdan maqsadi kabi savollarga o‘zicha javob beradi. Dunyoviy ilm nuqtai nazaridan Din kishilik jamiyati tarixiy taraqqiyotining ma‘lum bosqichida paydo bo‘lgan ijtimoiy ong shakllaridan biri. Bu dunyoqarash jamiyatning ma‘lum tarixiy davr va sharoitlaridagi talablari, ehtiyojlari asosida shakllanadi.

Kalit so‘zlar: *din, cherkov, ateizm, sekularizm, diniy qadriyatlar, jamiyat, dunyoviylik va diniylik.*

KIRISH

Davlat va din munosabatlarining ildizlari juda qadim davrlarga borib taqaladi. Ayni paytda ushbu munosabat turli tarixiy davrlarda har xil mazmun kasb etgan. O‘rta asrlarda din jamiyatning barcha sohalarida, shu jumladan, davlat hayotida to‘la hukmronlik qilgan davrlar ham bo‘lgan. Ayrim davlatlarda din butunlay inkor etilgan, ya‘ni ateizm ustunlik qilgan. XXI asr boshlarida davlat va dinning o‘zaro munosabatlari bo‘yicha davlatlarni quyidagi guruhlariga bo‘lish mumkin: dinga davlat dini maqomi berilgan davlatlar;

- cherkov ta’siri doirasidagi davlatlar,
- dunyoviy yoki diniy munosabatlarda betaraflik yo‘lini tutuvchi davlatlar;
- rasmiy dinga ega bo‘lmagan davlatlar;
- din davlatdan ajratilgan davlatlar;
- katolik cherkovi bilan kelishuvga ega davlatlar;
- huquqiy e’tirof etilgan diniy guruhlarini muhofaza qiluvchi davlatlar, diniyjamoaviy tizimli davlatlar.

Dunyoviylik va diniylik o'rtasidagi nisbat masalasi insoniyat tarixining barcha davrlarida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan. Boshqacha aytganda, inson hayoti mazmunini tashkil qiluvchi ushbu ikki tarkibiy qism o'rtasida murosaga erishish har qanday jamiyatning mavjud holati va istiqbolini belgilovchi bosh mezon bo'lib kelgan.

NATIJALAR

G'arb olimlarining ta'kidlashicha, davlat va din to'qnash kelgan joyda yoki davlat dinga bo'ysunadi va teologik boshqaruv yuzaga keladi, yoki bo'lmasa, din davlatga bo'ysunishi natijasida diniy soha nazorat ostida bo'ladi.

G'arb jamiyatida davlat va din o'rtasidagi munosabatlar tarixan rivojlangan. U davlatning hukmronligidan davlat va cherkovning birgalikda yashashigacha, keyin esa davlat va cherkovning dushmanlik bilan ajralib turishigacha rivojlandi. Konfessional plyuralizm o'zaro bog'liqlikni qo'llab-quvvatlaydi, lekin beg'araz aralashishni emas. Muqobil variant - zamonaviy demokratik davlatda davlat va cherkovning to'liq bo'linishi bo'lib, u Islom olamiga bir xil bo'linishni qabul qilish uchun kohort bosim o'tkazishda davom etadi. G'arb jamiyatida davlat va cherkov o'rtasidagi munosabat dualizm falsafasi - to'liq ajralishga moyil bo'lgan dualizm bilan shakllangan. Islomning tarixiy rivojlanishi davlat va din o'rtasidagi bir xil bo'lmasa-da, shunga o'xshash taranglik bilan ajralib turadi. Konfessional plyuralizmning ijtimoiy falsafasi G'arb va arab-musulmon jamiyati va bu ikki go'zal tsivilizatsiya o'rtasidagi qutblanishning kuchayishiga olib keladigan keskinlikni bartaraf eta oladigan alternativani taqdim etadi.¹

Zamonaviy G'arbiy Evropa davlatlari uchun biz sekulyarizmning kelib chiqishini protestant islohoti davridan 17-asr o'rtalarigacha boshlangan jarayonlarga borib taqashimiz mumkin. O'ttiz yillik urushdan so'ng (1618-1648) Vestfaliya tinchligi cuius regio, eius religio tamoyilini o'rnatdi va G'arbiy Yevropani katolik yoki protestant bo'lgan milliy davlatlarga bo'lib, ba'zi o'zgarishlarga qaramay shartnomaning bir qismi sifatida ozchiliklarga nisbatan bag'rikenglik ham ta'minlangan bo'lsa-da, bu diniy va madaniy bir xillashuv jarayoniga olib keldi, uning

¹ The relation between religion and state in Islam and Christianity in the rise of ISIS

normalari bugungi kunda jamoat mulki hisoblanadi. Har bir mamlakatning o'ziga xos yo'li va asosiy voqealari bo'lsa-da, siyosiy va diniy hokimiyatlarning bo'linishi va diniy xilma-xillikning ochilishi, asosan, keyingi ikki asr davomida asta-sekin, diniy bag'rikenglik asta-sekin o'sib bordi va xususiylashtirilgan din g'oyasi ham 19-asrda keng tarqaldi. 20-asrga kelib, uzoq davom etgan siyosiy va ma'lum darajada ijtimoiy sekulyarizatsiya jarayoni davom etar ekan, mintaqaning aksariyat qismida davlat-din aloqalari asta-sekin kamayib, cherkovlarning siyosiy ishlarga ta'siri kamroq bo'lsa ham saqlanib qoldi. Biroq, dinlar davlat bilan hamkorlikda, ayniqsa, farovonlik va ta'lim sohasida muhim ijtimoiy rol o'ynashda davom etmoqda. Bu munosabatlarda ko'proq diniy xilma-xillik e'tirof etilgan bo'lsa-da, Fransiya dindan ozodlik ideali va fransuz inqilobigacha bo'lgan dindan mahrum bo'lgan jamoat sohasi bilan istisno hisoblanadi, ammo bu yerda ham davlat-din aloqalari ancha cheklangan shaklda bo'lsa ham saqlanib qolgan. Shunga qaramay, muhim xususiyat shundan iboratki, bu jarayonlar va siyosiy dunyoviylikka olib boruvchi yo'llar, o'zgaruvchanlik va shiddatli qarama-qarshiliklarga qaramay, hukmron cherkovlarning davlatga nisbatan mavqeyi pasayganligi sababli asta-sekinlik bilan, mamlakatlar ichida va hatto ichkarida ham raqobatdosh manfaatlar va istiqbollar natijasi bo'ldi¹.

Hozirgi davrda jahondagi bir qator davlatlar dinning davlatdan ajratilganini yoki davlatning diniy tashkilotga nisbatan betarafligini Konstitutsiya yoki qonun darajasida belgilab qo'ygan. Yuridik tan olingani yoki olinmaganidan qat'iy nazar, barcha davlatlar din va e'tiqod erkinligiga humat bilan qarashlarini e'lon qilganlar. Hozirgi davrda davlat va din o'rtasidagi munosabatlar bir qator xususiyatlari bilan ajralib turishini ta'kidlash zarur. "Sovuq urush" davri tugaganidan keyin dinga qarshi hujumkorlik hamda diniy faoliyat ustidan nazorat qilish siyosati yengillashdi. Bu, bir tomondan, diniy erkinlikning ta'minlanishiga xizmat qilgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, diniy sektalarning ko'payishi, yangilarining paydo bo'lishiga olib keldi.²

¹ State-Religion Relations in Different World Regions http://grease.eui.eu/wp-content/uploads/sites/8/2022/04/GREASE_CompR_State-Rel-Re-1.pdf

² Шукрулло Жўраев, Ўзбекистонда давлатнинг дин ва диний ташкилотлар билан муносабати

O‘zbekistonda o‘z mohiyati, mazmuni va huquqiy asoslariga ko‘ra din davlatdan ajratilgan hamda vijdon erkinligi, konfessional bag‘rikenglik tamoyili mustahkamlangan. Mamlakatimiz Konstitutsiyasida diniy tashkilotlar va birlashmalar davlatdan ajratilganligi hamda qonun oldida tengligi qayd etiladi. Shu bilan birga davlat diniy birlashmalarning faoliyatiga aralashmasligi belgilab berilgan. Mazkur masala O‘zbekiston Respublikasining “Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to‘g‘risida”gi Qonuni mazmunini tashkil etadi. Bu esa mamlakatimizda davlatning diniy ishlarga, dinning esa davlat ishlariga (gonun hujjatlarida ko‘rsatilgan holatlar bundan mustasno) aralashmasligini anglatadi. Shu bilan birga Asosiy Qonunimizda davlat o‘z hududida istiqomat qiluvchi barcha millat va elatlarning tillari, urf-odatlari an‘analari hurmat qilinishini ta‘minlaydi, ularning rivojlanishi uchun sharoit yaratadi, deb ta‘kidlanadi.¹

MUNOZARA

Rivojlangan demokratik yo‘ldan ketayotgan davlatlarning hozirgi zamonda dinga munosabati asosan vijdon erkinligini ta‘minlash va diniy bag‘rikenglikka asoslangan. Shunga qaramay, bugungi kunda davlat va din o‘rtasidagi munosabatlar o‘z mazmuni, mohiyati, shakllari va usullariga ko‘ra turli davlatlarda o‘ziga xoslikka ega. Masalan, barcha millat vakillari uchun “Amerika orzusi”, G‘arbda erkin va farovon hayot istagi umumiy mazmunga ega. Amerika jamiyati turli madaniyatni o‘ziga singdirgan va barcha uchun umumiy madaniyat taqdim qilayotgan hammani beminnat qabul qiluvchi “katta oila”ga qiyoslanadi. Eng qizig‘i shundagi davlat jamiyatning diniy qarashlari bilan hisoblashmaydi, unga taqiq qo‘ymaydi. Sekular boshqaruv joriy etilgan bo‘lsa-da jamiyatda diniy munosabatlar mutlaqo erkin va rivojlanishda davom etadi.

Xulosa qilib aytganda, uni qaysi din bo‘lishidan qat‘iy nazar, davlatdan, uning siyosatidan ajratish mumkin, ammo jamiyatdan ajratib bo‘lmaydi. Aksincha, diniy munosabatlar jamiyat a‘zolari o‘rtasida axloqiy munosabatlarni shakllantiradi, aholini

¹ Sabirjanova, N. A. (2022). JAMIYATDA DINIY FANATIZM VA DINDA QARASHLAR XILMA-XILLIGI. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(3), 341-348.

ma'lum maqsad ortida birlashtirishga ko'maklashadi, ezgulikka chorlaydi, tinchlik va barqarorlikni ta'minlash, tenglikka erishish hamda taraqqiyot uchun xizmat qilishga chorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Шукрулло Жўраев, Ўзбекистонда давлатнинг дин ва диний ташкилотлар билан муносабати
2. ¹ Sabirjanova, N. A. (2022). JAMIYATDA DINIY FANATIZM VA DINDA QARASHLAR XILMA-XILLIGI. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(3), 341-348.
3. State-Religion Relations in Different World Regions http://grease.eui.eu/wp-content/uploads/sites/8/2022/04/GREASE_CompR_State-Rel-Re-1.pdf
4. The relation between religion and state in Islam and Christianity in the rise of ISIS
5. Tolibjonovich, M. T., & Ozodbek, K. (2022). Din, madaniyat, an'analar, insoniyat va diniy bag'rikenglik va ularning o'zaro bog'liqligi. *Ta'lim fidoyilari*, 7(7), 15-21.
6. Yoqubboyeva, D. (2022). O'ZBEKISTONDA DIN VA MADANIYAT VA ULARNING O'ZARO BOG'LIQLIGI. *Академические исследования в современной науке*, 1(19), 58-61.
7. Shuxrat o'g'li, S. A. (2023). DIN VA IJTIMOIYLASHUVNING IJTIMOIIY-FALSAFIY MOHIYATI. *INTELLECTUAL EDUCATION TECHNOLOGICAL SOLUTIONS AND INNOVATIVE DIGITAL TOOLS*, 2(16), 95-99.